Мә'налы өмрүн сәһифәләри

Сәнин китаб рәфин

Шаир Кәрај Фәзли сон илләрдә гәләмини нәсрдә дә сынамыш, бир-биринин ардынча үч роман чап етдирмишдир. Онун јени нәср китабы «Једди улдузлу сәма» адланыр. К. Фәзли бу романда кәнчлијимиз үчүн нүмунә олачаг мәрд, мүбариз бир инсанын һәјат јолуну вермәји гаршысына мәгсәд гојмушдур. Романда Елдар Аббасовун илк кәнчлијиндән тутмуш һәјатынын сонуна гәдәр давам едән мараглы, мә'налы, ибрәтамиз, гәһрәманлыгла долу өмүр јолу гәләмә алыныб.

Романда ики дөврүн тәсвиринә кениш јер верилмишдир. Биринчи дөвр Елдарын кәнчлији илә бағлыдыр. Икинчи дөвр исә Елдарын бөјүк фасиләдән сонра Ајхан Мәммәдов ады илә кәндә гајытдыгдан сонра башлајыр. Мүәллиф бу ики дөврү бир-бири илә сых әлагәдә, вәһдәтдә вермәјә наил олмушдур. О. Елдарын һәјатыны Ајхан ады илә—башга бир адам кими давам етдириб: Елдар—Ајхан образы романын әсас, апарычы гәһрәманыдыр, бүтүн һадисәләр онунла әлагәдардыр. Елдарын илк кәнчлик илләри, арзулары, гәһрәманлыга чан атмасы, севкиси романда кениш верилмишдир. О, горхмаздыр, чәсарәтлидир, дурғунлуга, әталәтә дүшмәндир, һагг-әдаләт тәрәфдарыдыр. Искәндәрлә Испанијаја гачмаг истәмәси, «Һәбс»дәки кәшфләри онун романтик әһвал-руһијјә илә, гәһрәманлыг ешги илә јашадығыны көстәрир. Елдар өмрүнүн сонуна гәдәр белә јүксәк дујғуларла нәфәс алыр, онун үчүн амал вар, мәгсәд вар, һәјат вар, јазычы өз гәһрәманыны ағыр, чәтин, горхулу имтаһанлардан чыхарыр, мөһкәм, бүтөв, сарсылмаз, гәтијјәтли характерини тәдричән, тәмкинлә охучунун көзләри гаршысында ачыр.

Романын мараглы сурәтләриндән бири Рәмзидир. Рәмзи Елдарын әксинә — худпәсәнддир, тәкәббүрлүдүр, өзүнү, мәнафејини дүшүнәндир. Һәм биринчи, һәм дә икинчи дөврдә романда кениш верилән Рәмзи һәмишә ағыллы, мәдәни көрүнүр. Лакин бу заһири әламәтдир, онун дахили аләминин пучлуғу Ајхан Мәммәдова гаршы апардығы мүбаризәдә өзүнү бүрузә верир. Гәрибәдир ки, һәм биринчи, һәм дә икинчи дөврдә Рәмзи һәм Елдарын, сонра да Ајханын дүшмәни олур. О, Нәсиб кими јалтаг, горхаг, симасыз адамларла ишләмәји чох севир, онларын үзәриндә һөкмранлыг едир. Нәсиб бир сурәт кими романда јахшы алынмышдыр.

Шаһназ романда үчүнчү сурәтдир, анчаг Елдар кими, Рәмзи кими күчлүдүр, јадда галандыр, унудулмаздыр. Кәрај Фәзли үчүн Шаһназ тәмизлик, сафлыг нүмунәсидир, һәссасдыр, севкисиндә мөһкәмдир, дәјанәтлидир. Елдара бәслədији мүнасибәти дәјишмәздир. Јазычы онун севки һәјәчанларыны, изтирабларыны, дујғуларыны јахшы верә билмишдир. Шаһназ севкисиндә чәсарәтлидир, анчаг мүти дејилдир, Елдарын еғоистлијини, сојуглуғуну дујан кими сарсылыр, дәјишир, фәгәт ағлајыб бәдбинлијә гапылмыр. Биринчи дөврлә әлагәдар һадисәләрин, епизодларын тәбиилијинә, һәјатилијинә хүсуси фикир верән мүәллиф, Елдар—Шаһназ мүнасибәтләриндә инандырычы мотивләрә әсасланмышдыр.

Кәрај Фәзли бу әсәриндә романтик әһвал-руһијјәјә кениш мејдан вермишдир. Елдар илк кәнчлик илләриндә бу јашдакы әксәр чаванлар кими чошғун, саф, дөнмәз, һәтта худбин вә өзүнәмәфтундур. О дәрәчәдә өзүнә мәфтундур ки, Шаһназ кими үрәкдән севдији бир гыза мәһәббәтини е'тираф етмәји шә'нинә сығышдырмыр. Шаһназ онун бу гүсуруну һәмишә әввәл һисс едир вә буну «шејтан» адландырыр. Бүтүн гәлби илә севдији һалда, «мән сәнин кими оғланлары нечә севә биләрәм, а! Елдар?» дејә ачыг-ачығына, гәзәблә, нифрәтлә ону рәдд етмәк мәчбуријјәтинә галыр. Кәнчлијин сүр'әтли бурулғаны тез өтүб кечир. Елдар бирдән-бирә јени вә даһа мүрәккәб бир бурулғана — мүһарибә бурулғанына дүшүр. Чәбһәдә көстәрдији икидлик илк кәнчлик илләриндә јашадығы арзуларла сых бағлыдыр. Бу романтик арзулар чәтин, ағыр илләрдә, горхулу имтаһанларда һәјата кечир. Башга чүр дә ола билмәзди. Мүәллиф Елдарын бу ағыр, чәтин һәјат јолуну — чәбһәдә икидлик көстәрмәсини, сонра чәтин вахтларда, әсир дүшәркәсиндә мәрдликлә һәлак олан Ајхан Мәммәдовун адыны көтүрмәсини, бу адла да кәндә гајытмасыны һәссаслыгла, инчәликлә гәләмә алмышдыр.

Шаһназ, Ајхан ады илә кәндә гајыдан Елдары таныјырмы?! Буну мүәллиф елә романтик вермишдир ки, илк тәәссүратда она һагг газандырмаг олмур. Лакин һадисәләр инкишаф етдикчә, јазычынын нечә психоложи инчәликлә һәрәкәт етдијини дујмамаг мүмкүн дејил. Шаһназ, шүбһәсиз ки, Елдары танымышдыр. Таныса да, буна инанмыр. Ахы, бу нечә ола биләр?! Чәбһәдә бөјүк икидлик көстәрән Елдар нә үчүн өзүндән кизләнмәлидир?! Бунунла белә заһирән Елдара бәнзәмәјән бу шикәст, гәрибә адамын дахилиндә кизләнән Елдар тәбиәтли бир адам нә демәкдир? Одур ки, Шаһназ әсәр боју һәјәчан кечирир, шүбһәләр ичиндә чырпыныр. Һәм дә көрүр ки, Ајхан да елә она Елдар гәдәр әзиздир. Вахтилә севдији бир адамы јенә севир. Елдар кими јох, Ајхан кими. Романда Шаһназын бу јени севкисинин һәјәчанлары, изтираблары, тәрәддүдләри дә илк кәнчликдәки севкиси кими күчлү чыхмышдыр. Чүнки мүәллиф Шаһназын мәһәббәт идеалыны Ајханын —Елдарын һәјат идеалы сәвијјәсинә галдырмыш вә бу ики дујғунун гырылмаз, ганунн вәһдәтини көстәрә билмишдир.

Шаһназын Ајхана мүнасибәтиндә нә гәдәр дәрин һиссијјат вә тәмизлик вардыр, сөһбәтләриндә кизли мә'налар, еjһамлар өзүнү көстәрир. Ајхан һәр дәфә Шаһназын белә һиссијјатлы әһвал-руһијјә илә јашадығыны көрәндә өзү дә һәјәчан кечирир, буна өз һисс вә дујғулары илә чаваб верир. Онларын сөһбәтләри дә, гаршылыглы мүнасибәтләри дә мүәллиф тәрәфиндән һәзинликлә, романтик бојаларла, һәссаслыгла, инчәликлә чанландырылмышдыр.

Романын мүсбәт чәһәтләриндән бири дә будур ки, мүәллиф һәр шеји ачыг-сачыг јазмаға чәһд етмир, һадисәләри, мүнасибәтләрдәки мүрәккәблији адиләшдирмир. Рәмзләр, еjһамлар, нүансләр васитәсилә һәјат һәгигәти илә бәдии һәгигәт арасында елә бир көрпү јарадыр. Бәлкә елә буна көрәдир ки, сәһифәләр чеврилдикчә, охучунун фикриндә чохлу суал доғур, мүбаһисәли мәсәләләр орталыға чыхыр. Ајхан Мәммәдовун Чәмәнлијә чох кеч—26 илдән сонра кәлмәси, бурда өзүнүн Елдар Аббасов олдуғуну кизләтмәси, бүтүн роман боју бу интизарын давам етмәси, јахуд Рәмзинин һәмишә Шаһназа мејл көстәрмәси, Шаһназ—Ајхан мүнасибәтләринин бә'зи чәһәтләри мүбаһисәли суаллара сәбәб ола биләр. Китабын музакирәси заманы белә мүбаһисәләр тез-тез ортаја чыхыр, охучулар өз фикир вә мүлаһизәләриндә мүәллифин мөвгејини баша дүшмәјә даһа чох чалышырлар. Кәрај Фәзли бүтүн фикрини, диггәтини баш гәһрәманы Елдар—Ајхан сурәтиндә демәк истәдији әсас мәгсәдин — концепсијанын бәдии тәсвиринә вермишдир, демәк истәмишдир ки, биз дүнјаја јашамаг үчүн, иш көрмәк үчүн кәлирик, буну, јә'ни көрдүјүмүз ишин әвәзиндә даһа чох хејир көрмәк үчүн јох!

Елдар Аббасов Совет Иттифагы Гәһрәманыдыр, кәнддә онун икидликлә һәлак олдуғуну билирләр. Лакин сағ галдығындан, әсир дүшдүјүндән хәбәрләри јохдур. Ајхан Мәммәдов ады илә кәндә кәлән, хејирхаһ ишләр көрән адамын башгасы дејил, мәһз Елдар Аббасов олдуғу да чамаата мә'лум дејил. Мүәллиф кәнчликдә романтик әһвал-руһијјә илә, гәһрәманлыг ешги илә јашајан бир инсаны инди реал һәјатын гојнунда, күндәлик гајғыларын, әзаблы хатирәләрин гучағында көстәрир. Кәнчликдә олдуғу кими јенә дүзкүнлүк, һәгигәт тәрәфдарыдыр, сахтакарлығы, сүн'илији, көздән пәрдә асмағы гәбул едә билмир, буна көрә Рәмзи кими бир адамла һеч заман барышмыр. Әлбәттә, бу мүбаризәдә, јухарыда гејд етдијимиз кими, Елдар—Ајхан мүнасибәтләринин јени кејфијјәтләри үзә чыхыр. Ирадәли, дөзүмлү, сәбирли бир адам кими һәрәкәт едир, өз фикирләриндә мөһкәм вә гәтијјәтлидир. Балача Елдара бәсләдији аталыг дујғулары да, онунла бағлы мүнасибәтләри дә тәбиидир. Рәмзинин колхоз сәдри олдуғдан сонра Ајханла кет-кедә кәскинләшән, дәринләшән мүнасибәтләри романын ән јахшы вә ән мараглы сәһифәләридир. Рәмзи Елдар Аббасовун јени, даһа әзәмәтли һејкәлини учалтмаг, онун адына парк салмаг, евини шөһрәт музејинә чевирмәк истәјир. Бу тәшәббүсләр өз-өзлүјүндә тәгдирәлајигдир. Бу хејирхаһлығын архасында Ајхандан—Елдардан башга һеч кәсин һисс етмәдији шәхси мәнафе, Рәмзинин шөһрәтпәрәстлији, һәтта гәһрәман Елдара бәсләдији әдавәти кизләнмишдир. Рәмзи бу һејкәли учалтмагла санки Елдарын өлүмүнә бир даһа әмин олмаг, јохлуғуна инанмаг истәјир. Буну чох һәссаслыгла баша дүшән Ајхан онунла ачыг-ачығына, бүтүн фактлары үзүнә чырпмаг јолу илә мүбаризә апара билмир. Буна онун һаггы да јохдур. Ахы о, инди Елдар јох, Ајхандыр. Совет Иттифагы Гәһрәманы Елдар Аббасовун шәрәфинә һејкәлин гојулмасына е'тираз едир вә кәнд чамаатында, һабелә охучуларда мүәјјән шүбһәләр ојадыр. Лакин аз сонра Ајханын һәјат идеалына бәләд олан охучу онун бу гәрибәликләринә һагг да газандыра биләр. Ајхан — Елдар кими адамлар һеч вахт шөһрәт наминә, һејкәл үчүн илк андындан дөнмәз. Онун бу кејфијјәтләрини садәчә тәвазөкарлыг кими јох, јүксәк идеал јолунда, уд ағачы кими јана-јана инсанлара сәадәт бәхш етмәк јолунда дөнмәзлији кими гијмәтләндирмәк лазымдыр.

Романда Әлимәрдан, Искәндәр, Мәрдан, Ризван Рәчәбли, Күлназ кими сурәтләр, бунларла бағлы дикәр һадисәләр вә әһвалатлар да вардыр. Ән чох јадда галан Әлмәрдандыр, о зәһмәти илә чалышан, хејирхаһ ишләр көрән, мүдрик ел ағсаггалыдыр. Күлназын, Искәндәрин Ленинграддакы талејиндән китабда өтәри сөһбәт кедир. Сонра Мәрданын Күлназын оғлу олмасы кими бир мәсәләнин үзә чыхмасы бәдии инандырычылыгла верилмәјиб. Ризван Рәчәблинин романдакы һадисәләрлә, әһвалатларла бағлылығы зәифдир.

«Једди улдузлу сәма» әсәри мәрд, фәдакар, гәһрәман бир инсанын дахили аләмини бүтүн кенишлији вә инчәлији илә ачыб көстәрмәси чәһәтдән фајдалыдыр, әһәмијјәтлидир.

Тофиг МАҺМУД.